

Zelenka, Miloš

Jan Vojtěch Sedlák v diskuzi s Pražským lingvistickým kroužkem : (spor o koncepci českého verše)

Slavica litteraria. 2017, vol. 20, iss. 2, pp. 9-19

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SL2017-2-2>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/137357>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Jan Vojtěch Sedlák v diskusi s Pražským lingvistickým kroužkem

(spor o koncepci českého verše)

Miloš Zelenka (České Budějovice)

Abstrakt

Studie *Jan Vojtěch Sedlák v diskusi s Pražským lingvistickým kroužkem (spor o koncepci českého verše)* se zabývá Jakobsonovou metodologickou pozicí v kontextu pražské strukturální estetiky, především analyzuje méně známou epizodu z dějin tohoto vědeckého sdružení. J. V. Sedlák, který jako žák J. Vlčka byl zastáncem psychologizující, intuitivistické koncepce verše, vycházející z diltheyovského „vcítění“, vystoupil v roce 1930 z Pražského lingvistického kroužku, kde byl členem. Strukturalisté, zejména R. Jakobson, vedli ostrou kampaň proti svému kolegovi, který se pokusil o syntézu psychologismu a formalismu ve svých spisech *Literární historie a literární věda* (1929), *K problému rytmu básnického* (1929) a *O díle básnickém* (1935). Sedlák totiž polemizoval s formalistickou tezí, že básnická řeč představuje organizované násilí na jazyce, který záměrně deformuje. Tento „případ“ ukazuje na metodologickou konsolidaci a institucionalizaci vědeckého spolku, který nechtěl být „parlamentem rozličných proudů“, ale bojovnou radikální organizací se sceleným programem.

Klíčová slova

strukturální estetika; ruský formalismus; psychologismus v literární vědě; česká versologie; básnický prožitek

Abstract

Jan Vojtěch Sedlák Debating with the Linguistic Circle of Prague (the Controversy Over the Concept of Czech Verse)

By the same token as his debate with the Linguistic Circle of Prague (namely the controversy over the concept of Czech verse), Sedlák's study explores Jakobson's methodological stand within the context of Prague structuralist aesthetics, while its main focus is to analyse an obscure episode in the history of this scholarly community. Hence J. V. Sedlák, a disciple of J. Vlček and advocate of the psychologising and intuitivist concept of verse based on Diltheyan "shared emotion", obviously resigned his membership of the noted circle in 1930 after he had been a target of aggressive structuralist campaign, in particular R. Jakobson, because he had attempted to synthesise psychologism and formalism in his works *Literární historie a literární věda* (1929) (Literary history and literary scholarship); *K problému rytmu básnického* (1929) (The intricacies of poetic rhythm); and *O díle básnickém* (1935) (On the art of poetry). Sedlák polemised there against the formalist proposition that poetic speech, being subject to deliberate deformation, represents systematic violation of the language. This "case" thus documents the process of methodological consolidation and institutionalisation of a scholarly society which endeavoured to become a radical organisation with a consolidated programme rather than "a parliament of diverse streams".

Key words

structural aesthetics; Russian formalism; psychologism in literary scholarship; Czech versology; poetic feeling

Přeměna Pražského lingvistického kroužku z volného diskusního sdružení na pevný organizační spolek s přesně vymezenými kompetencemi v roce 1930, rok po pražském kolektivním vystoupení na I. mezinárodním kongresu slavistů v Praze, vedla k radikálnější proklamaci navenek monolitní metodologie a také k ostřejší reakci na alternativně předkládané koncepcce. Nikoli náhodou vůdčí představitel českého strukturalismu Roman Jakobson vtělil do nových stanov Pražského lingvistického kroužku jednoznačnou formulaci, že jeho cílem „*jest pracovati na základě metody funkčně strukturální o pokroku lingvistického bádání*“.¹ Pražský lingvistický kroužek by měl vystupovat jako „*scelená bojovná organizace s jednolitým programem*“ a tudíž se nesmí profilovat jako „*parlament rozličných proudů*“.² Kandidáti na členství v Kroužku veřejně před svými budoucími kolegy přednášeli své teze, o kterých se hlasovalo. Institut vyloučení vyplýval nejen z odmítnutí participace na aktivitách spolku a z neúčasti na schůzkách, ale i z teoretického odchýlení od strukturální metody ve vlastní badatelské praxi. Celkově jednání člena se nesmělo přičít povaze a záměrům Kroužku, který se distancováním od formalistických počátků a dalších pozitivistických či psychologických konceptů na přelomu dvacátých a třicátých let organizačně i metodologicky konstituoval.

Jedním z těchto původních členů Pražského lingvistického kroužku, založeného v roce 1926, kteří se dostali do zásadních názorových střetů se svými kolegy v důsledku odlišné metodologie, ale i nově přijatých normativních stanov, byla osobnost zapomenutého básníka, prozaika a literárního historika Jana Vojtěcha Sedláka (1889–1941), který jako Vlčkův žák stál na rozhraní filologicky a kulturněhistoricky orientovaného pozitivismu a zároveň se koncem dvacátých let inspiroval diltheovským psychologismem a jeho teorií „vcítění“.³ Po vzniku Československé republiky 1918 se Sedlák, který za první světové války bojoval na ruské frontě a dokonce se účastnil Brusilovovy ofenzívy v létě 1916, stal přednostou oddělení pro vojenské názvosloví a jazykové kurzy při hlavním štábu ministerstva národní obrany, kde sémanticky i rytmicky zpracovával československou vojenskou terminologii, která neměla vznikat pouhým překladem zastaralých „rakouských“ vojenských řádů a předpisů. Je zajímavé, že v této činnosti Sedlák úspěšně využil své teoretické znalosti českého verše i vlastní básnický smysl pro přesný rytmus. Roku 1939 přešel na ministerstvo školství a národní osvěty, kde jako vládní rada řídil tiskové a propagační oddělení. Sedlák literárně debutoval až ve dvacátých letech, kdy své časopisecky publikované básně uveřejňoval pod pseudonymem Jan Borek. Významnější než jeho intimní lyrika, jež z let 1932–1939 vyšla souhrnně ve sbírce *Píseň věčnosti*, bylo jeho prozaické (novelistické i romanopisecké) dílo, které se generačně i tematicky hlásilo k českému ruralismu, jehož se Sedlák stal spolu s R. Habřinou, J. Knapem, F. Křelinou, V. Prokúpkem ad. čelním teoretikem a aktivním propagátorem. Právě impresionisticko-ruralistické inspirace se výrazně odrazily v autorově „osudovém“ románu *Věvec jeřabi-*

1 Fond Pražského lingvistického kroužku, kar. 1, 2. desky, §1: Stanovy spolku Pražský lingvistický kroužek (Circle linguistique de Prague). Uloženo v Archivu AV ČR v Praze. Vycházíme zde z vlastního studia tohoto fondu.

2 JAKOBSON, Roman: *O předpokladech pražské lingvistické školy*. Index 6, 1934, č. 1, s. 7.

3 Studie je rozšířenou a upravenou verzí článku *Jan Vojtech Sedlak v diskussii s Pražskim lingvističeskim kružkom (spor o koncepcii češskogo sticcha)*. In: *Literature and Social Change: A Voyage Through the History of Slavic Studies*. Ed. Lubor Matejko. Bratislava: Porta Danubiana – Univerzita Komenského, 2017, s. 189–204.

nový (1938), který prostřednictvím symbolického podobenství zachytil mravní rozpad selské rodiny odvracející se od půdy a křesťanských kořenů.⁴

Sedlák, který korespondoval s množstvím spisovatelů, umělců, badatelů a politiků (P. Bezruč, E. Hácha, L. Janáček, V. Martínek, A. Novák, A. Pražák, F. X. Šalda, J. Vrba ad.), se rovněž profiloval jako literární kritik (své recenze publikoval ve *Venkově*, *Tribuně*, *Kmeni*, *Národních listech* ad.) a editor redigující zejména díla klasiků 19. století (R. Mayer, J. Neruda ad.). Založil a řídil prozaickou řadu *Hlasy země*, edici ruralistického směru, která se zaměřovala na myšlenkově spřízněné autory z okruhu tzv. Moravského kola spisovatelů (K. Elgart-Sokol, J. Marcha, Z. Róna, J. Knap, F. Křelina ad.). Sedlák roku 1927 začal docházet na schůze Pražského lingvistického kroužku, kde do roku 1930 patřil k neaktivnějším členům; poprvé se účastnil 7. 4. 1927 přednášky J. Mukařovského *O motorickém dění v poesii*. Byly to především otázky poetiky, básnického jazyka a teorie verše, které stály v popředí zájmu rané fáze Kroužku, a které Sedláka do roku 1930 přivedly k aktivní účasti celkem na 29 schůzích, na nichž často vystupoval v diskusi. Zároveň Sedláka mohl k Pražskému lingvistickému kroužku paradoxně přitahovat koncept levicové avantgardy slučující životní styl a estetickou zkušenost, tj. propojenost teoretického konstruktů s konkrétním uměleckým postupem. Sedlákovi byla blízká touha být v epicentru dění, která stírala dichotomii „intimní“ a „veřejné“ sféry a která celkově vyjadřovala avantgardní vizi celistvého člověka. Jestliže poetika v strukturalistické protofázi se bojovně proklamovala i jako všestranná estetika a teorie básnictví materiálově čerpající své doklady právě ze současné tvorby, pak u Sedláka stejně tak – ovšem s odlišným ideologickým a interpretačním akcentem – rezonovaly otázky vývojové a absolutní hodnoty, kulturní tradice, životnosti umění, směřování k „totalitě“ celku, z níž se musí zrodit „nový řád“.

Je zřejmé, že komplikované formování a zdánlivě chaotický a často si odporující způsob Sedlákovy teoretické prezentace souvisel s ideologií ruralismu, s jeho náhledy na význam národní kultury a identity. Podle Sedláka jejím esteticky nejučinnějším projevem se musí stát umění jako výraz, resp. nositel nadčasových hodnot v souladu se selektovanou tradicí, jejíž distinktivní rysy byly jako antropologické konstanty vztahovány k zemi, půdě, lásce, morálce, víře, práci apod. Tyto otázky stejně jako rekapitulaci Sedlákových politických postojů a aktivit včetně detailního zhodnocení prozaické a básnické tvorby vědomě ponecháváme stranou a zaměřujeme se pouze na analýzu versologických a prozodických názorů v polemické konfrontaci s Pražským lingvistickým kroužkem, jehož byl Sedlák členem a z něhož byl později „odsunut“. V této souvislosti je třeba konstatovat, že Sedlákovo členství v Pražském lingvistickém kroužku bývá zpochybňováno s poukazem na neexistenci přesné archivní dokumentace, v níž by bylo jednoznačně zachyceno jeho přijetí.⁵ Před vznikem stanov platných od 1. 12. 1930 (řádným členem Kroužku se stává pracovník, který na pozvání výboru realizoval přednášku a byl na jeho doporučení přijat dvoutřetinovou většinou přítomných na členské schůzi) k členství v podstatě stačilo pozvání na přednášky od zakládajících členů. Sám Sedlák se subjektivně za člena považoval, jak o tom svědčilo

4 Vycházíme zde z vlastního studia osobního fondu *Jan Vojtěch Sedlák* uloženého v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze.

5 *Pražský lingvistický kroužek v dokumentech*. Eds. Petr Čermák – Claudio Poeta – Jan Čermák. Praha: Academia, 2012, s. 359–360.

jeho „vystoupení“, které bylo vzato na vědomí výborem Pražského lingvistického kroužku. Navíc ve *Zprávě o činnosti Pražského lingvistického kroužku za první desetiletí jeho trvání 1926–1936* se na s. 13 konstatuje, že Sedlák přestal být členem roku 1930.⁶

Badatelovy problémy nastaly v souvislosti s jeho přednáškou *Literární historie a literární věda* proslovenou dne 8. 2. 1929, která v témže roku vyšla pod stejnojmenným názvem tiskem.⁷ Sedlák, který se zde pokusil o syntézu psychologického a formalistického směru, od sebe odtrhl dějiny literatury a dějiny básnictví jako vývojový obraz slovesné tvorby. Chápání poetiky ve smyslu propedeutiky k historii básnictví zkoumání estetických hodnot pojímalo jako statickou kvalitu, „odervanou“ od uměleckého tvaru, který byl výlučně identifikován se subjektivním odleskem básníkovy vidění světa. Ve stejném roce Sedlák vydal monografii *K problémům rytmu básnického* zamýšlenou jako podklad pro habilitační řízení na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Sedlák zde kompilativně shrnul názory nejruznějších českých a světových teoretiků verše od antiky až po současnost, především však polemizoval s formalistickou tezí, že básnická řeč představuje organizované násilí na jazyce, který záměrně deformuje. Rytmus, který nelze rozumově pochopit a analyzovat jako pravidelné opakování v čase, přestává být proto záležitostí formy, resp. zvukové organizace, a naopak vystupuje jako „vnitřní prožitek“. Ten básni vtiskuje díky představovým individuálním komplexům myšlenkový a citový obsah nezávislý na dokonalosti metrického schématu. Rytmus je především „sám životný tep básně, je to takřka podvědomá, pudová moc a síla, která básně vytváří, která jí nese a jí dodává života“.⁸

V roce 1930 si na výzvu svých kolegů B. Havránka, F. Wollmana žádost o habilitační řízení na Filozofické fakultě Masarykově univerzity v Brně podal rovněž Jakobson, který v *Základech českého verše* (1926) podrobil detailnímu rozboru obligatorní prvky české prozodie: kvantitu, přízvuk a mezislovní předěl. Jakobsonovo přesvědčení, že rytmická funkce kvantity ovlivněna mj. mezislovními předěly, zejména posouváním přízvukového vrcholu ve verši, má pro české básnictví analogický význam jako kvalita v přízvukné prozodii, polemicky mířila proti mechanicky aplikovaným názorům o závaznosti pravidelného přízvukování v moderní básnické praxi. Jakobson se totiž domníval, že základem se stává mezislovní předěl, jehož doprovodným prvkem je dynamický přízvuk, v češtině ustálený, přičemž jako autonomní prvek zde vystupuje kvantita, která má významotvornou (fonologickou) podstatu, zatímco český slovní přízvuk působí jako prvek mimogramatický. V *Základech českého verše* se ještě objevila raná formalistická teze o imanentním vývoji básnických forem a prostředků, kdy podle badatele jedno „násilí“ v podobě normovaného střídání dlouhých a krátkých slabik vede k druhému „násilí“, tj. opětovně k normovanému střídání slabik přízvukných a nepřívukných. Přesto Jakobson, který odmítal chápat veršový rytmus jako monotónní symetrii, úspěšně rozpoznal vzrůstající význam rytmické tendence v české poezii na přelomu století.

K Sedlákově kvalifikační práci *K problémům rytmu básnického* se Jakobson vyjádřil ve své příznačně nazvané recenzi *Kus literární pavědy*, v níž kritizoval psychologický výklad ryt-

6 Tamtéž, s. 370.

7 SEDLÁK, Jan Vojtěch: *Literární historie a literární věda*. Nový Bydžov: Grafické závody V. & A. Janata, 1929.

8 SEDLÁK, Jan Vojtěch: *K problémům rytmu básnického*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1929, s. 78.

mu jako emocionálního projevu vyvěrajícího z „upřímnosti“ básníkovy citu.⁹ Násilné odtržení rytmu od zvukové organizace básnické řeči, tj. záměrnou implantaci psychologie do jazykovědné problematiky, která zaměňuje psychologickou genezi vnitřní slovní formy s jejím lingvistickým vymezením, Jakobson považoval v této souvislosti za výraz „literární pavědy“, o níž nelze vést principiální vědecký spor. Jakobsonův útok na Sedláka jako na stoupence Diltheyovy teorie básnického prožitku a Gundolfova transsubstancionálního pojetí umělecké osobnosti byl paradoxně útokem člena Pražského lingvistického kroužku proti svému kolegovi, který nesouhlasil s exaktním, strukturálně-morfologickým přístupem k literárnímu materiálu. Obdobně reagoval i Boleslav Havránek v recenzi *K nové české práci o otázkách básnického jazyka*, který Sedlákovu práci označil za „nevědeckou“ a tím ji vyloučil z kritické diskuse. Ačkoli Sedlák na tento referát jízlivě odpověděl s tím, že Havránek používá zastaralou lingvistickou metodu pozitivistického a materialistického ražení, která nemůže komplexně proniknout k pochopení básnického jazyka v jeho jedinečnosti,¹⁰ Havránek replikoval ve svém příspěvku *Obrana Sedláková*¹¹ rozsáhlou obhajobou formalistické metody v poetice.

Nekompromisně formulované kritiky vůči alternativnímu uchopení poetiky Sedláka přiměly rozvázat spolupráci s Pražským lingvistickým kroužkem, kde se ocitl v jisté metodologické, ale i personální izolaci, jak o tom svědčilo pozdější Mukařovského diskvalifikační označení v dopise Havránkovi z 20. 6. 1931, které Sedláka přirovnalo k nule na druhou „(J. V. S. = 0)²⁴“.¹² Sedlák nakonec „dobrovolně“ vystoupil z Pražského lingvistického kroužku v říjnu 1930: v dopise předsedovi Kroužku V. Mathesiovi z 25. 10. 1930 si Sedlák právem stěžuje, že jako řádný člen nedostává pozvánky na přednášky, a proto se nemůže účastnit spolkového života. Sedlák své ignorování ze strany Pražského lingvistického kroužku hodnotil jako „*inspirovanou tendenci [...] jež se mne a mých zájmů hodně dotýká [...] Tím spíš pochopíte, že jsem nucen z Linguistického kroužku, kam jsem chodíval rád, vystoupiti*“.¹³ Smutnou dohrou celého případu se stalo zamítnutí docentury, jak Sedlákoví oficiálně sdělil přes své sympatie předseda habilitační komise Arne Novák, který takticky v dopise J. V. Sedlákovu z 11. 6. 1930 doporučoval práci *K problémům rytmu básnického* stáhnout, přepracovat a poté předložit znovu s některým koncepčně blízkým spisem.¹⁴ Novák jako člen Pražského lingvistického kroužku, který však nepatřil ke „kmenovému jádru“, k Sedlákovu psychologizujícímu uchopení poetiky zastával příznivější stanovisko, které vyjádřil předtím ve svých referátech z dvacátých let uveřejňovaných v Lidových novinách. V dopise B. Havránkovi z 1. 9. 1931 po nezdařeném habilitačním řízení napsal: „[...] *dívám*

9 JAKOBSON, Roman: *Kus literární pavědy*. Plán 1, č. 10–11, s. 593–597.

10 SEDLÁK, Jan Vojtěch: *K nové české práci o otázkách básnického jazyka*. Naše řeč 14, 1930, s. 69–76.

11 HAVRÁNEK, Bohuslav: *Obrana Sedláková*. Naše řeč 14, 1930, s. 93–101.

12 *Pražský lingvistický kroužek v korespondenci*. Bohumil Havránek, Roman Jakobson, Vilém Mathesius, Jan Mukařovský, Bohumil Trnka, Miloš Weingart. *Korespondence z let 1923–1970*. Ed. Marie Havránková. Praha: Academia, 2008, s. 62.

13 *Pražský lingvistický kroužek v dokumentech*. Eds. Petr Čermák – Claudio Poeta – Jan Čermák. Praha: Academia, 2012, s. 359–360.

14 A. Novák v dopise J. V. Sedlákovu z 11. 6. 1930. Uloženo v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze, fond J. V. Sedlák (inv. č. 174/51).

se ostatně na Sedláka velmi kriticky [...] Měl jsem za zlé jenom, že spíše než názor Svůj hájíte tu mínění kol. Mukařovského, jenž podle mého soudu pohřešuje vůči Sedlákově jakékoliv objektivitě.¹⁵

Počátkem třicátých let se Sedlákovy teoretické a monografické práce staly ze strany strukturalistů předmětem cílené kampaně, která svého protivníka – bez ohledu na sílu mnohdy oprávněné vědecké argumentace – záměrně stavěla mimo oblast oficiální vědy. Např. Jan Mukařovský ve svém článku *Umělcova osobnost v zrcadle díla* považoval Sedlákovy texty za diletantské a metodologicky zastaralé. Podle Mukařovského Sedlákova duchovnědná orientace literární vědy znamenala nebezpečnou záměnu vědecké teorie umění za diskutabilní psychologii umění směřovanou k autorské osobnosti, nikoli k výkladu díla samotného. Rovněž i Mukařovského názory na verš, jak vyplynuly z jeho teoretických studií z dvacátých let a z doktorské práce *Máchův Máj* (1928), byly zcela protikladné Sedlákově svérázné komplementaritě „duše“ a „slova“. Mukařovský ve svém pojetí rytmu naopak vycházel z vnější formy, z mluvnických a zvukových hodnot, které nesouvisejí s tematickou determinací verše. Básnický rytmus, který v praktické realizaci funguje jako organizační prvek, vyplývá ze vzájemného izochronismu kól, oddělených césurou, a proto je esteticky indiferentní. V pozdějších *Dějínách českého verše* (1934) Mukařovský již však připustil mimoliterární zásahy do „samopohybu“ básnické struktury, kterou může ovlivnit i silná umělecká individualita. Spor mezi Mukařovským a Sedlákem poté pokračoval polemikou o interpretaci eufonie v básnické sbírce Otakara Theera *Výpravy k já*.¹⁶

Počátkem roku 1931 Sedlák připravil další monografii: *Petr Bezruč. Studie osobnosti a prožitku*, kterou zamýšlel v případě příznivého ohlasu znovu podat jako práci habilitační. Dospěl v ní k závěru, že „každá analýza je podmíněna především hloubkou vcítění, stupněm schopnosti: přiblížit se básnickovu prožitku“.¹⁷ Havránek ve své recenzi trval na svém předchozím smýšlení o „nevědeckosti“ Sedlákovy metody, která se údajně vyznačuje zmatenými teoretickými základy, nepřesvědčivostí analýzy a bezobsažnými tvrzeními, která nelze racionálně uchopit.¹⁸ Monografie přesto vzbudila rozruch, a to v souvislosti s úvahami o využití psychologické metody v literární vědě (J. Haller, V. Jirátko ad.), jak svůj názor vyjádřil Novák ve svém hodnocení *Z české vědy literární*,¹⁹ v níž Sedlákově sice vytkl terminologické nepřesnosti, přesto přiznal vědeckou odvahu otevírat nové problémy a jít proti převládajícímu proudu doby. Přes jisté ocenění byl nucen staronový předseda habilitační komise A. Novák v dopise Sedlákově z 12. 12. 1931 sdělit, že ačkoli jemu osobně se bezručovská monografie, metodologicky založená na recepční konkretizaci kolektivních (vlastenecko-sociálních) a subjektivních (erotických) zážitků líbila, byla žádost opět zamítnuta.²⁰

15 *Pražský lingvistický kroužek v korespondenci. Bohuslav Havránek, Roman Jakobson, Vilém Mathesius, Jan Mukařovský, Bohumil Trnka, Miloš Weingart. Korespondence z let 1923–1970.* Ed. Marie Havránková. Praha: Academia, 2008, s. 42.

16 Srov. MUKAŘOVSKÝ, Jan: *Eufonie Theerových Výprav k já*. Listy filologické 58, 1931, s. 167–186, s. 326–328; SEDLÁK, Jan Vojtěch: *Eufonie v poezii O. Theera*. Lumír 58, 1931, s. 334–337.

17 SEDLÁK, Jan Vojtěch: *Petr Bezruč. Studie osobnosti a prožitku*. Praha: M. Procházka, 1931, s. 12.

18 HAVRÁNEK, Bohuslav: *J. V. Sedlák: Petr Bezruč*. Časopis Matice moravské 55, 1931, s. 548–562.

19 NOVÁK, Arne: *Z české vědy literární*. Lidové noviny 40, 1932, č. 102 (21. 2.), s. 9.

20 A. Novák v dopise J. V. Sedlákově z 12. 12. 1931. Uloženo v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze, fond J. V. Sedlák (inv. č. 174/51).

Z těchto důvodů se Sedlák vrátil k původnímu textu *K problémům rytmu básnického*, který během několika let zásadně přepracoval v souhrnnější syntézu *O díle básnickém* (1935). Na ni ze strany Pražského lingvistického kroužku nejvýrazněji reagoval generačně mladší člen Pražského lingvistického kroužku René Wellek ve své recenzi *Rub literární vědy*. Ta svým charakterem přesáhla pouhou polemiku o podstatě verše, protože Wellek v ní ostře vytkl absolutizaci metody „vcítění“, která v Sedlákově případě vedla k nefunkčnímu splynutí roviny tvůrčího procesu, za níž skrývá básníková osobnost a roviny literární, dané koherentní strukturou slovesného textu. Wellek však na rozdíl od Jakobsona či Mukařovského nezavrhoval metodu intuitivního cítění absolutně – už proto, že se nebránil jejímu užití v přesně vymezených intencích. Např. v rozsáhlé recenzi *Šklovského „Theorie prózy“* Croceho pojem „intuice“ považoval za sémanticky přesnější a terminologicky výhodnější než původní pojem ruského formalismu „vidění“, který je údajně spjat se zastaralou psychologií. Podle Wellka má být předmětem literárněvědného výzkumu výlučně umění, názory básníků jsou v této souvislosti relevantní jen potud, pokud jsou elementem formy. Psychologizující analýza estetického vnímání proto nemůže přispět k pochopení díla v jeho materiální celistvosti a čtenářských konkretizacích. V souladu s Mukařovským Wellek dokazoval, že subjektivní stav vnímajícího subjektu není libovolnou reakcí, nýbrž faktem estetickým a sociálním, který je nositelem nadindividuální struktury (tj. estetického předmětu) a který má své objektivní zákonitosti odvozené ze sémiotického chápání díla jako složitého systému autonomních znaků. V Sedlákově monografii Wellkovi vadil především sklon k intuitivistickému iracionalismu, k neochotě atomizovat jednotlivé složky uměleckého díla. Wellek zároveň napadl významové rozlišení „zážitku“ (básníkův duševní stav symbolizující životní pravdivost jako podnět k tvorbě) a „prožitku“ (vědomá tvůrčí aktivita jako reflexe umělecké pravdivosti v konkrétním textu), které bylo, jak jsme již ukázali, svéráznou modifikací Diltheovy teorie prožívání a Gundolfova transsubstančního pojetí básnické osobnosti. Sedlák se odvolával zejména na představitele pražské německé germanistiky, zejména na Herberta Cysarze, jehož monografii *Literaturgeschichte als Geistesgeschichte* (1926) v podstatě mechanicky reprodukoval. Sedlákovi bylo blízké vymezení básnické osobnosti, která je charakterizována vůdcovským principem „reprezentativního lidství“, jako jedinečný komplex tvořivého individuality. Duchovědná literární věda v tomto chápání vědou o „přítomnosti života“, kde vyčerpávající metodou se stává intuitivní zření a kde „*dílo básnické je sám duch a sama duše*“.²¹

Sedláka se ve vleklé polemice s Pražským lingvistickým kroužkem a zvláště s R. Wellkem zastal další metodologický „odpadlík“, slovanský filolog a paleoslavista Miloš Weingart, který v září 1934 také vystoupil z Kroužku. Weingart již v roce 1922 ve spise *Problémy a metody literární historie* vyzval mladou literárněvědnou generaci k revizi vědeckého programu českých literárních dějin, kde si pozitivismus vlivem Vlčkovy školy a jeho žáků, k nimž patřil mj. Sedlák, uchovával dominantní postavení. Weingart dokázal objektivně ocenit výsledky pozitivistické generace, na druhou stranu volal po kombinaci metod analytických a psychologických, po spojení klasického „ideografismu“ se studiem morfolo- gickým a psychologicko-stylistickým. Celkově Weingart odmítl názor, že literární historie

21 SEDLÁK, Jan Vojtěch: *O díle básnickém. Jeho podstata a výklad*. Praha: Nakladatelství Ladislav Janů, 1935, s. 130.

má řešit úkoly ryze literární a estetické, jak to koncem dvacátých let požadovali strukturálně orientovaní badatelé Pražského lingvistického kroužku. V polovině třicátých let – v souvislosti s Mukařovského prací *Polákova Vznešenost přírody* (1934) a s kroužkovskou diskuzí o Grundově monografii o Erbenovi (3. 6. 1935) – Weingart ve své studii *Úvaha o zkoumání českého individuálního jazyka, zvláště básnického, a o tzv. strukturalismu* (1936) upozornil na údajné nedostatky Mukařovského koncepce „strukturní literární historie“, nad kterou postavil tainovsko-hettnerovskou metodu J. Vlčka. V závěru svého hodnocení Weingart připomněl Sedlákovu práci *O díle básnickém*, která je dokladem údajně působivé polemiky se stoupenci formalismu a která tvořivě čerpá z podnětů německé duchovědné stylistiky. Sedlákovy teoretické konkluze Weingart hodnotil jako druhou komplexní českou poetiku po Durdíkově zastaralém spisu *Poetika jakožto aesthetika umění básnického* (1881) a Wellkovu recenzi Sedlákovy práce *Rub literární vědy označil za „konkurenčně zaujatou“*, za „pravý opak anglického gentlemanství“.²² Stanovisko Weingarta, které se částečně zastalo Sedláka, tak potvrdilo jeho definitivní rozchod s Pražským lingvistickým kroužkem.

Sedlákovy spory se strukturalisty z přelomu dvacátých a třicátých let nejsou jen zapomenutou epizodou z dějin Pražského lingvistického kroužku, metodologickým střetem dvou protikladných koncepcí. Ukazují především na širší kontext kroužkovské interdisciplinarity a mezinárodnosti, která je oprávněně spojována s vědeckou průbojností, dynamismem a kolektivismem jako novým typem pracovní součinnosti. Tyto diskuse, které často přerůstaly z roviny názorové do osobní, přesvědčivě vypovídají o bojovnosti a ideologické disciplíně, kterou do Kroužku vnesl zejména Jakobson jako zakládající člen Moskevského lingvistického kroužku. Ačkoli lze v Kroužku doložit přirozené generační, metodické a tematicko-oborové rozvrstvení, i přes deklarovanou otevřenost v tzv. kroužkovském jádru existovala semknutost kolem funkčně strukturální metody, která nepripouštěla alternativní uchopení řešených lingvistických a literárněvědných problémů. Zejména v osobnosti pravděpodobně světově nejznámějšího člena Pražského lingvistického kroužku Romana Jakobsona se komplementárně spojovala paralelita jeho dvou diskursů, v nichž na jedné straně stála exaktní vědecká argumentace a na straně druhá výrazně ideologizující projevy.²³

V případě Sedláka, který se stejně jako strukturalisté „po svém“ vyrovnával s pozitivistickou tradicí, avšak s odlišným způsobem, představuje širokého spektra moderní literární vědy směřovala nikoli ke strukturalismu, ale k impulsům německé duchovědné estetiky a psychologizující stylistiky. Sedlák se tak na přelomu dvacátých a třicátých let přibližoval vedle F. X. Šaldy, A. Nováka, O. Fischera ad. k Diltheyově empatické estetice exprese, k jeho „Lebensphilosophii“, založené na relační identitě „duše“ a „slova“. Názor, že mezi psychickým ustrojením autora a jeho jazykovými prostředky existují přímé vazby, Sedláka např. spojoval s dalším „netypickým“ členem Pražského lingvistického kroužku Otokarem

22 WEINGART, Miloš: *Úvaha o zkoumání českého individuálního jazyka, zvláště básnického a o tzv. strukturalismu*. Časopis pro moderní filologii 22, 1936, č. 4, s. 370.

23 HERMANN, Tomáš – ZELENA, Miloš: *Válečný spis Romana Jakobsona. Mezi strukturální lingvistikou, slavistikou a politizující ideologií*. In: JAKOBSON, Roman: *Moudrost starých Čechů*. Komentovaná edice s navazující polemikou. Eds. Tomáš Hermann – Miloš Zelenka. Praha: Pavel Mervart, 2015, s. 63.

Fischerem, který na I. sjezdu slovanských filologů v Praze 1929 v referátu *Nové směry v literární vědě* varoval z pozice literárního historika před nebezpečím jakékoliv striktně aplikované metodologie. Fischer jako znalec německé literární vědy a ruského formalismu soudil, že psychologická interpretace se musí vztahovat nejen k idejím, k obsahovým složkám, ale i k jazyku, k slovesné formě jako výrazu reflektujícímu tvůrčí individualitu. Básnická osobnost zde byla chápána jako organizovaná celistvost, jako struktura slohová a duševní, kde mezi imanentním podložím a subjektem tvůrce se předpokládá hlubší, zákonitá souvislost. Diskuze Sedláka se strukturalisty zároveň relativizují tvrzení o násilné césuře mezi psychologizující linií české literární vědy s technologickými přístupy kanonizovanými v třicátých letech v strukturální estetice. Je zřejmé, že tato orientace stála v popředí zájmu četných badatelů: v Sedlákově koncepci však byla oslabována svěráznou terminologií, nedostatečným teoretickým základem, a především nesystémovou aplikací, kterou mu oprávněně vytýkali kolegové z Kroužku. Otázku však i dnes vzbuzuje způsob polemiky a argumentace často s neskrývaným ideologickým podtextem, která měla nesmiřitelný osobnostní rozměr. Navzdory tomuto konstatování dějiny Pražského lingvistického kroužku zůstávají fascinujícím příběhem moderní světové vědy, poučným příkladem prosazování vědeckého pokroku.

Literatura

- FISCHER, Otokar: *Duše a slovo*. Praha: Melantrich, 1929.
- FISCHER, Otokar: *Nové směry v literární vědě*. Časopis pro moderní filologii 20, 1934, s. 43–53, s. 139–152.
- HALLER, Jiří: *J. V. Sedlák: Petr Bezruč*. Naše řeč 16, 1932, s. 45–49.
- HAVRÁNEK, Bohuslav: *K nové české práci o otázkách básnického jazyka*. Naše řeč 14, 1929, s. 1–2.
- HAVRÁNEK, Bohuslav: *Obrana Sedláková*. Naše řeč 14, 1930, s. 93–101.
- HAVRÁNEK, Bohuslav: *J. V. Sedlák: Petr Bezruč*. Časopis Matice moravské 55, 1931, s. 548–563.
- HERMANN, Tomáš – ZELENKA, Miloš: *Válečný spis Romana Jakobsona. Mezi strukturální lingvistikou, slavistikou a politizující ideologií*. In: JAKOBSON, Roman: Moudrost starých Čechů. Komentovaná edice s navazující polemikou. Eds. Tomáš Hermann – Miloš Zelenka. Praha – Červený Kostelec: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i./nakladatelství Pavel Mervart, 2015, s. 17–106.
- HOLEČEK, Lukáš: *Jan V. Sedlák a jeho kulturní koncepce*. In: Kultura a totalita – národ. Eds. Ivan Klimeš – Jan Wiendl. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, s. 363–381.
- JAKOBSON, Roman: *Základy českého verše*, Praha: Odeon, 1926.
- JAKOBSON, Roman: *Kus literární pavědy*. Plán 1, 1920–1930, č. 10–11, s. 593–597.
- JAKOBSON, Roman: *O předpokladech pražské lingvistické školy*. Index 6, 1934, č. 1, s. 6–9.
- JIRÁT, Vojtěch: *J. V. Sedlák: Petr Bezruč*. Naše věda 12, 1931, s. 7–10.
- KUČEROVÁ, Michaela: *J. V. Sedlák – pokus o monografii (příspěvek k dějinám české versologie v mezi-válečném období)*. České Budějovice: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, 2002 (diplomová práce obhájená na PF JU v Českých Budějovicích).
- MUKAŘOVSKÝ, Jan: *Roman Jakobson. Základy českého verše*. Naše řeč 10, 1926, č. 6, s. 174–180; č. 7, s. 212–221.

- MUKAŘOVSKÝ, Jan: *Máchův Máj. Estetická studie*. Praha: Facultas Philosophica Universitatis Carolinae Pragensis, 1928. – Práce z vědeckých ústavů 20.
- MUKAŘOVSKÝ, Jan: *K problémům básnického rytmu*. Listy filologické 56, 1929, s. 378–384.
- MUKAŘOVSKÝ, Jan: *Eufonie Theerových Výprav k já*. Listy filologické 58, 1931, s. 167–186, s. 326–328.
- MUKAŘOVSKÝ, Jan (1931b): *Umělcova osobnost v zrcadle díla (k problematice uměnovědného psychologismu v souvislosti se Sedlákovou knihou Petr Bezruč)*. Akord 4, s. 253–263.
- MUKAŘOVSKÝ, Jan: *Obecné zásady a vývoj novočeského verše*. In: Československá vlastivěda III (Jazyk). Praha: Sfinx, 1934, s. 376–429.
- MUKAŘOVSKÝ, Jan: *O rytmu v moderním českém básnictví a o českém volném verši*. Čin 6, 1934, s. 531–538.
- MUKAŘOVSKÝ, Jan: *Poláková Vznešenost přírody. Pokus o rozbor a vývojové zařazení básnické struktury*. Sborník filologický 10, 1934, s. 1–68.
- MUKAŘOVSKÝ, Jan: *O motorickém dění v poesii*. Ed. Milan Jankovič. Praha: Odeon, 1985.
- NOVÁK, Arne: *Z české vědy literární*. Lidové noviny 40, 1932, č. 102 (21. 2.), s. 9.
- POSPÍŠIL, Ivo – ZELENKA, Miloš: *René Wellek a meziválečné Československo. Ke kořenům strukturální estetiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1996.
- Pražský lingvistický kroužek v dokumentech*: Eds. Petr Čermák – Claudio Poeta – Jan Čermák. Praha: Academia, 2012.
- Pražský lingvistický kroužek. Zpráva o činnosti Pražského linguistického kroužku za první desetiletí jeho trvání 1926*: Praha: Pražský lingvistický kroužek, 1936.
- Pražský lingvistický kroužek v korespondenci. Bohuslav Havránek, Roman Jakobson, Vilém Mathesius, Jan Mukařovský, Bohumil Trnka, Miloš Weingart. Korespondence z let 1923–1970*. Ed. Marie Havránková. Praha: Academia, 2008.
- Quadrilog. Bohuslav Havránek. Zdeňka Havránková. Roman Jakobson. Svatava Pírková-Jakobsonová. Vzájemná korespondence 1930–1978*: Eds. Marie Havránková – Jindřich Toman. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2001.
- Roman Jakobson – z korespondence*: Ed. Alena Morávková. Praha – Litomyšl: Paseka, 1997.
- SEDLÁK, Jan Vojtěch: *Literární historie a literární věda*. Rozpravy Aventina 4, 1928–1929, č. 27–28, s. 275–276; č. 30, s. 298–299.
- SEDLÁK, Jan Vojtěch: *Literární historie a literární věda*. Nový Bydžov: Grafické závody V. & A. Janata, 1929.
- SEDLÁK, Jan Vojtěch: *K problémům rytmu básnického*. Praha: Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, 1929.
- SEDLÁK, Jan Vojtěch: *K nové české práci o otázkách básnického jazyka*. Naše řeč 14, 1930, s. 69–76.
- SEDLÁK, Jan Vojtěch: *Eufonie v poezii O. Theera*. Lumír 58, 1931, s. 334–337.
- SEDLÁK, Jan Vojtěch: *Petr Bezruč. Studie osobnosti a prožitku*. Praha: M. Procházka, 1931.
- SEDLÁK, Jan Vojtěch: *O díle básnickém. Jeho podstata a výklad*. Praha: Nakladatelství Ladislav Janů, 1935.
- SEDLÁK, Jan Vojtěch: *O vojenském názvosloví*. Vojenské rozhledy 18, 1937, č. 10, s. 882–888.
- SOLDÁN, Ladislav: *Jan V. Sedlák*. In: Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 4. S–Ž. Svazek I. S–T. Ed. Lukáš Merhaut. Praha: Academia, 2008, s. 58–60 (podepsáno ls).

- STRAKOVÁ, J.: *Jan Vojtěch Sedlák*. Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 1979 (ed. inv. 365).
- TOMAN, Jindřich: *Příběh jednoho moderního projektu. Pražský lingvistický kroužek, 1926–1948*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2011.
- WEINGART, Miloš: *Problémy a metody literární historie*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1922.
- WEINGART, Miloš: *Úvaha o zkoumání českého individuálního jazyka, zvláště básnického, a o tzv. strukturalismu*. Časopis pro moderní filologii 22, 1936, č. 1, s. 79–85; č. 4, s. 365–370.
- WELLEK, René: „*Dějiny českého verše“ a metody literární historie*. Listy pro moderní filologii 2, 1934, č. 19–20, s. 437–445.
- WELLEK, René: *Šklovského „Theorie prózy“*. Listy pro umění a kritiku 2, 1934, č. 5, s. 111–115.
- WELLEK, René: *Rub literární vědy*. Slovo a slovesnost 1, 1935, č. 2, s. 128–130.
- ZELENKA, Miloš: *Konstrukce poetiky jako svár „chaosu“ a „násilí“? (Jakobsonovy Základy českého verše a metoda literárního dějepisu)*. In: Sborník prací Filozofické fakulty Masarykovy univerzity (Řada literárněvědná XLV, D 43, 1997), s. 127–136.
- ZELENKA, Miloš: *Roman Jakobson a literárněvědná slavistika v transformační etapě Pražského lingvistického kroužku*. Slavia 66, 1997, č. 4, s. 293–298.
- ZELENKA, Miloš: *Jan Vojtech Sedlak v diskussii s Pražským lingvističeským kružkom (spor o koncepcii češskogo sticha)*. In: Literature and Social Change: A Voyage Through the History of Slavic Studies. Ed. Lubor Matejko. Bratislava: Porta Danubiana – Univerzita Komenského, 2017, s. 189–204.

prof. PhDr. Miloš Zelenka, DrSc.

Katedra slovanských jazyků a literatur
 Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita
 Jeronýmova 10, 371 15 České Budějovice, Česká republika
 zelenka@pf.jcu.cz

